

Onderzoeksvoorstel VIONA 2000,
Thema 1.4: Arbeid en dwarsverbindingen
Topic 12: Maatschappelijk verantwoord ondernemerschap

SOCIALE AUDITING ALS WERVEND 'JAZZ-PROJECT' VOOR MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERNEMEN

Een macro/micro-evaluatie door stakeholders van bestaande instrumenten ter formulering van gebruikersscenario's en ter uitwerking van comparatief-onderbouwde beleidsaanbevelingen

Guy Van Gyes, HIVA
Hans Bruyninckx, HIVA
Herwig Peeters, Ethibel
Jan Vandenhove, Ethibel

Hoger Instituut voor de Arbeid • K.U.Leuven
E. Van Evenstraat 2e • B-3000 Leuven
Tel. +32-16-32 33 33 • Fax +32-16-32 33 44
E-mail hiva@kuleuven.ac.be

ETHIBEL vzw

Sociaal-ethisch onderzoek van bedrijven
Investissements socialement responsables
Corporate social responsibility research

Vooruitgangstraat 333/7, B-1030 BRUSSEL
tel: +32/2-206.11.11 fax: +32/2-206.11.10 e-mail: ethibel@bitserv.com

1. Promotoren

Naam: Guy Van Gyes, projectleider arbeidsverhoudingen en werknemersparticipatie

Instelling: Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven

Onderzoekseenheid: Sector Arbeid

Contactadres: E. Van Evenstraat 2e

B-3000 Leuven

Telefoonnummer: +32-16-32 33 30

Faxnummer: +32-16-32 33 44

E-mail: guy.vangyes@hiva.kuleuven.ac.be

Naam: Hans Bruyninckx, projectleider duurzame ontwikkeling

Instelling: Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven

Onderzoekseenheid: Sector Sociaal en Economisch Beleid

Contactadres: E. Van Evenstraat 2e

B-3000 Leuven

Telefoonnummer: +32-16-32 43 63

Faxnummer: +32-16-32 43 54

E-mail: hans.bruyninckx@hiva.kuleuven.ac.be

Naam: Herwig Peeters, directeur

Instelling: Ethibel vzw

Contactadres: Vooruitgangstraat 333/7

B-1030 Brussel

Telefoonnummer: +32-2-201 04 44

Faxnummer: +32-2-201 04 00

E-mail: ethibel@bitserv.com

Naam: Jan Vandenhove, senior researcher

Instelling: Ethibel vzw

Contactadres: Vooruitgangstraat 333/7

B-1030 Brussel

Telefoonnummer: +32-2-206 11 13

Faxnummer: +32-2-206 11 10

E-mail: ethibel-be@tijd.com

2. Titel onderzoeksproject

Sociale auditing als wervend 'jazz-project' voor maatschappelijk verantwoord ondernemen: een macro/micro-evaluatie door stakeholders van bestaande instrumenten ter formulering van gebruikersscenario's en ter uitwerking van comparatief-onderbouwde beleidsaanbevelingen

3. Omschrijving onderzoeksproject (max. 1 blz.)

In bijlage vindt u een uitgebreidere beschrijving van het onderzoeksproject toegevoegd.

Sociale auditing is een methodiek waarbij de sociaal-ethische prestaties van een bedrijf in kaart worden gebracht. De maatschappelijke impact van een bedrijf wordt geëvalueerd, gerapporteerd en bijgestuurd in

functie van de doelstellingen die op dit vlak worden geformuleerd in samenwerking met de 'stakeholders' van het bedrijf. Stakeholders zijn alle personen of groepen die een belang hebben in de onderneming, die er een invloed op kunnen uitoefenen of die er de invloed van ondergaan.

Het onderzoek vertrekt vanuit een aantal premissen. Sociale auditing wordt opgevat als een kernelement van maatschappelijk verantwoord ondernemen. 'Tell me' en 'Show me' zullen altijd een voorwaarde blijven om sociaal-ethische inspanningen van bedrijven geloofwaardigheid te verlenen. Het instrumentarium is ook een faciliterende manier om het maatschappelijk verantwoord ondernemen 'verkochte' te krijgen binnen bedrijven. Tenslotte kan sociale auditing in zijn ideale vorm opgevat worden als een soort recurrent kwaliteitszorgsysteem voor de sociaal-ethische prestaties van een onderneming. Voor maatschappelijk verantwoord ondernemen lijkt sociale auditing aldus een wervend idee dat beantwoordt aan het jazz-scenario over duurzame ontwikkeling dat minister Landuyt in zijn beleidsbrief naar voren schuift: *"NGO's, overheid, bedrijven, vakbonden, de financiële wereld en de consument zullen hierbij als een goede jazz-band in een dynamische en creatieve interactie de gewenste ontwikkeling tot stand brengen. Transparantie en dialoog vormen in dit scenario de kritische succesfactoren."* (hij vernoemt overigens ook zelf sociale auditing als uitstekend instrument). Als actieterrein is sociale auditing evenwel nog in volle ontwikkeling. In Vlaanderen groeit schoorvoetend de belangstelling. Internationaal ontstaat langzaam een soort van praktijktheoretische stroming onder het paraplubegrip sociale auditing: een geheel van verschillende technieken en praktijken waar wel een reeks van dezelfde principes aan ten grondslag liggen.

De benadering uitbouwen tot een werkbaar managementconcept binnen een Vlaamse context is de uitdaging. Wat zijn de sterke en zwakke punten van het instrument? Waar zitten de kansen en de bedreigingen? Waarvoor is het nuttig? Aan welke behoeften kan het beantwoorden? Op deze vragen systematisch en stapsgewijs antwoorden zoeken is het opzet van het voorliggende onderzoeksproject. Het onderzoeksopzet is dus een systematische evaluatie te maken van doel, proces en resultaten van instrumenten die behoren tot het sociale-auditdomein, en dit ter beoordeling en verbetering van deze instrumenten, zodat de bruikbaarheid en toepasbaarheid van deze instrumenten binnen het sociale-auditprincipe wordt verhoogd in Vlaanderen. De geplande evaluatie moet daarbij aan drie doelstellingen tegemoetkomen. (a) Er moet rekening worden gehouden met de institutionele specificiteit van Vlaanderen. (b) De gebruikersfocus moet bij deze evaluatie voorop staan. (c) Toekomstige rol en positie van de overheid wordt stelselmatig mee opgenomen.

Aldus wordt het onderzoek opgebouwd in drie stappen:

- een institutionele behoefteanalyse: het maatschappelijk middenveld dat in Vlaanderen de diverse stakeholders (op macrovlak) vertegenwoordigt, wordt uitgenodigd in zes focus-groepbijeenkomsten ter identificatie en ter afweging van de behoeften die deze stakeholdergroepen hebben tegenover het instrument sociale auditing;
- een evaluatie van bestaand instrumentarium: daarvoor wordt enerzijds gebruik gemaakt van literatuur- en documentenonderzoek en wordt anderzijds een reeks van diepte-interviews gevoerd met 'bevoorrechte getuigen', in eerste instantie van bedrijven - ook een aantal buitenlandse - die ervaring hebben met het gebruik van de instrumenten, in tweede instantie van organisaties die zulk instrument propagereën. Met de macro-behoefteanalyse als referentiekader wordt gepeild naar de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen van de diverse instrumenten binnen het kader van sociale auditing;
- formuleren van beleidsaanbevelingen door te kijken naar de overheidsrol in vergelijkbare beleidsthema's, waardoor nut en noodzaak van diverse vormen van mogelijk overheidsoptreden worden afgetoetst.

Vertrekkende vanuit de behoefteanalyse wordt in het eindrapport dus een sterkte-zwakteanalyse gemaakt van bestaande toepassingen uit het veld van de sociale auditing. Binnen de eindrapportering zal daarbij in een eerste deel aandacht uitgaan naar mogelijke gebruikersscenario's voor bedrijven en in een tweede deel via vergelijkingen met bestaande beleidsinitiatieven aanbevelingen worden gedaan op welke wijze de overheid rond dit idee van sociale auditing rollen kan vervullen.

4. Thema's en topics

Thema 1.4: Arbeid en dwarsverbindingen; Topic 12: maatschappelijk verantwoord ondernemen

5. Tijdschema

De doorlooptijd van het onderzoek bedraagt 12 maanden. In deze periode wordt door elk van de onderzoekspartners (HIVA en Ethibel) 8 onderzoeksmaanden opgenomen. Het onderzoek wordt door 1 medewerker van HIVA en 1 medewerker van Ethibel gezamenlijk uitgevoerd.

Vorbereidingsfase: Bijkomende literatuurstudie: december 2000 – januari 2001:

Verdere uitwerking van het conceptueel ontwerp en de methodologie van het onderzoek

Fase 1 Richten: Behoeftanalyse bij stakeholdergroepen (op macrovlak): februari 2001 – april 2001

Organisatie van 6 focus-groepbijeenkomsten met telkens 6 à 12 vertegenwoordigers van middenveldorganisatie behorende tot één stakeholdercategorie.

Fase 2 Belichten: Evaluatie van bestaande instrumenten voor sociale auditing: mei 2001 – 15 augustus 2001

Op basis van documentenonderzoek en interviews met 'bevoorrechte getuigen' (40 à 50 in totaal) wordt een gebruikersevaluatie gemaakt van bestaande (nuttige en inpasbare) instrumenten. Elk van de onderzoekspartners plant dat daarbij 3 interviews in het buitenland zullen plaatsgrijpen.

Fase 3 Vormgeven: Formulering van beleidsaanbevelingen door studie van vergelijkbare beleidsinitiatieven: augustus 2001 – september 2001

Fase 4 Eindrapport: gebruikersscenario's en beleidsaanbevelingen over de mogelijke overheidsrol: 15 september – 15 november 2001

(Valorisatiefase: oktober 2001 – november 2001)

7. Valorisatie onderzoeksresultaten

De resultaten worden gepubliceerd in een wetenschappelijk eindrapport.

Uiteraard zal op tussentijdse momenten een stand van zaken worden gerapporteerd en bediscussieerd binnen een VIONA-stuurgroep. Bovendien kan wetenschappelijke feedback en expertise worden aangeleverd aan de pilootgroep 'integrale sturing en rapportering vanuit de stakeholderbenadering' die door het Kabinet van Minister Landuyt wordt/is opgericht.

Het eindrapport wordt gepresenteerd op een eindvergadering, waar deelnemers aan het onderzoek het rapport kunnen becommentariëren en bediscussiëren. De praktische organisatie van deze vergadering wordt overlegd met de VIONA-opdrachtgever. Daar (potentiële) gebruikers een centrale plaats bekleden in het onderzoeksdesign, kan de studie op zich worden opgevat als een 'wervend' project voor sociale auditing. De geplande behoefteanalyse heeft op dit vlak het hoogste valorisatiegehalte. Door de ingebakken coproductie van het onderzoek wordt automatisch een bijdrage geleverd tot de gemeenschappelijke beeldvorming en inschatting van sociale auditing in Vlaanderen.

Gezien de methodologische keuze van evaluatieonderzoek vanuit een gebruikersoogpunt zal het eindrapport 'benchmark' materiaal opleveren dat inspirerend en verhelderend kan werken voor andere bedrijven. In een (vulgariserende) brochure van ong. 30 pagina's zal door middel van een semi-toolkit presentatie deze voorbeeldinformatie worden samengevat. In deze brochure zal plaats worden ingeruimd voor een 'self-assessmenttool' waarmee een bedrijfsmanagement (en anderen) kort kunnen aftoetsen waar ze staan als het gaat om sociale auditing. De finale structuur en de lay-out van deze brochure wordt besproken met de VIONA-opdrachtgever. Een financieel budget voor deze brochure wordt voorlopig niet in de begroting opgenomen, daar het om een valorisatie-initiatief gaat. Financiering van deze brochure moet dus nog worden onderhandeld. Gezien het primaire doelpubliek van deze brochure de bedrijfswereld is, zal in eerste instantie worden gezocht naar sponsors voor dit initiatief.

Indien daarvoor belangstelling bestaat bij de opdrachtgever, kan informatie worden aangeleverd om een website onder de auspiciën van de Vlaamse Regering te openen die praktijkgerichte kennis verschaft aan bedrijven en andere geïnteresseerden over maatschappelijk verantwoord ondernemen en sociale auditing (zie ter vergelijking de 'business impact' webpagina met steun van de Britse regering, www.business-impact.org/index.htm). Het eindrapport en de genoemde valorisatiebrochure zullen daarvoor als basismateriaal dienen. Concrete budgettering en invulling van deze internet-valorisatie zullen dienen te gebeuren met de verantwoordelijke webmaster van de Vlaamse administratie.

In samenspraak met de opdrachtgever wordt bekeken hoe de onderzoeksresultaten via pers en media al of niet worden verspreid en op welke wijze.

Van de betrokken onderzoekers wordt verwacht dat ze bepaalde resultaten van het onderzoek publiceren en becommentariëren in wetenschappelijke en beleidsgerichte tijdschriften. Individuele papers over het onderzoek zullen worden gepresenteerd op academische en beleidsgerichte conferenties.

Inspanningen zullen worden geleverd om de gebruikersinformatie naar vormingsinitiatieven van de diverse stakeholdergroepen uit het maatschappelijk middenveld door te spelen. In dit kader zal worden getracht met geïnteresseerde middenveldorganisaties Europese financiering via het Leonardo-programma te verkrijgen.

De onderzoekscoördinatoren staan ter beschikking voor de presentatie van de onderzoeksresultaten tijdens initiatieven genomen door de primaire doelgroep. Er wordt getracht additionele fondsen te vinden om de onderzoeksresultaten via studiedagen te presenteren aan het primaire doelpubliek van de studie (bedrijfsleiders, beleidsmakers en vertegenwoordigers van stakeholderorganisaties). Hiervoor zullen in het bijzonder werkgeversorganisaties en netwerken van bedrijven worden aangesproken die in het verleden belangstelling hebben getoond voor de thematiek van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

8. Onderzoeksactiviteiten

8.1 Relevante lopende onderzoeksprojecten HIVA

8.1.1 Onderzoeksprojecten onder leiding van de betrokken promotoren

Projectleider	Projecttitel	Opdrachtgever	Onderzoeks-partner	Timing
Guy Van Gyes	De werknemersinvalshoek bij sociale auditing: werkinstrumenten voor het vakbondsoptreden	LBC-NVK	Ethibel	01/03/00 tot 31/09/00
Guy Van Gyes	Sociale fraude: verschijningsvormen, omvang, motieven en bestrijdingsvormen	FWO	Faculteit Rechten K.U.Leuven	01/01/99 tot 31/12/99
Guy Van Gyes	Organisaties in verandering. Kwaliteit van de organisatie en van de arbeid bekeken door de bril van de ambtenaar	Christelijke Centrale van de Openbare Diensten (ACV-CCOD)		01/02/00 tot 01/09/00
Hans Bruyninckx	Naar een sociaal pact rond duurzame ontwikkeling	DWTC		01/01/97 tot 31/08/01
Hans Bruyninckx	Duurzame mobiliteit voor een duurzame arbeidsmarkt: verkenning van het terrein en empirische duiding	VIONA	Langzaam Verkeer	01/11/99 tot 31/12/00
Hans Bruyninckx	Indicatoren duurzame ontwikkeling in België	DWTC		01/12/99 tot 30/09/00
Hans Bruyninckx	Draagvlakenquête duurzame ontwikkeling	Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling		01/01/99 tot 30/11/99
Hans Bruyninckx	Duurzaamheid van de consumentenacties	ACW		01/02/00 tot 31/12/00

8.1.2 Andere relevante onderzoeksprojecten van het HIVA

Projectleider	Projecttitel	Opdrachtgever	Onderzoeks-partner	Timing
Jozef Pacolet	Een sociale leefbaarheidsbarometer voor Leuven	Stad Leuven (Dienst Welzijn)		01/09/99 tot 31/01/00
Joost Bollens	De impact van de overheid op het opleidingsbeleid in de ondernemingen	VIONA		01/10/99 tot 30/09/00
Geert Van Hootegem	Personeelsbeleid in KMO's: een onderzoek naar de kenmerken van een effectief KMO-personeelsbeleid	VIONA	Miet Lamberts en Luc Sels	01/10/99 tot 31/12/00
Miet Lamberts	Wat verstaan KAJ-leden onder rechtvaardige arbeid?	KAJ-ACW		01/12/99 tot 31/03/00
Miet Lamberts	Monitoringsysteem gelijke kansen	Vlaams minister van Werkgelegenheid en Toerisme - R. Landuyt		01/12/99 tot 30/06/00

8.2 Relevante lopende onderzoeksprojecten Ethibel

- **2000. LBC-NVK:**
'De werknemersinvalshoek bij social auditing: werkinstrumenten voor het vakbondsoptreden' (Herwig Peeters en Jan Vandenhove).
- **2000. EBNSC (European Business Network for Social Cohesion):**
'Screening Project on Corporate Social Responsibility of the top 50 European Companies in line with the European Guidelines for Employment'. Coördinatie gebeurt door Ethibel, Arèse (F), Avanzi (I). Onderzoek verdeeld onder acht Europese studie bureaus. Voorstelling door EBNSC in Brussel in november 2000.
- **2000. GPWG (Global Partners Working Group):**
'Corporate disclosure on social and environmental policy' (Dirk Van Braeckel en Jan Vandenhove). Voorstelling op Hannover 2000.
- **2000. Sustainability Research:**
Developing and promoting a comprehensive (economic, social, environmental and ethical) evaluation system from a sustainability viewpoint. Dit is een recurrent project waarbij Ethibel in samenwerking met haar partners reeds meer dan 1 500 bedrijven heeft doorgelicht (Ethibel).

9. Curriculum vitae

9.1 HIVA

A. Korte voorstelling van het onderzoekscentrum

Het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA) is een instelling van de K.U.Leuven. Het werd in zijn huidige structuur opgericht in 1974, op initiatief van de K.U.Leuven en van de Christelijke Arbeidersbeweging. Beide instanties zijn gelijk vertegenwoordigd in de beleidsorganen van het HIVA.

De prioritaire doelstellingen van het HIVA zijn:

- wetenschappelijke inzichten verwerven over maatschappelijke problemen van de werknemers en van kansarme groepen in de samenleving om aldus een bijdrage te leveren tot de oplossing van deze problemen;
- de dialoog en samenwerking stimuleren tussen wetenschap en praktijk, tussen universiteit en werknemersbeweging.

Deze doelstellingen krijgen concreet gestalte in volgende activiteiten:

- aantrekken en uitvoeren van wetenschappelijke studies over onderwijs en arbeidsmarkt, sociaal en economische beleid, arbeid. Binnen elke sector wordt het centraal maatschappelijk thema op een multidisciplinaire wijze bestudeerd en uitgewerkt in deelthema's. Het meeste onderzoek is beleidsgericht: verzamelen van basisinformatie over beleidsontwikkelingen, wetenschappelijke evaluatie van beleidsmaatregelen, uittekenen van beleidsopties en hun consequenties;
- de onderzoeksresultaten worden gepubliceerd in wetenschappelijke rapporten en artikels, en in aangepaste vorm bekendgemaakt aan een breder publiek;
- inrichten van studie- en vormingsbijeenkomsten rond thema's die in de onderzoekssectoren worden bestudeerd. Hierdoor wordt de dialoog tussen wetenschap, beleid en praktijk gestimuleerd;

Voor meer informatie verwijzen we graag naar het Jaarverslag 1999 van het HIVA. Dit Jaarverslag is op aanvraag verkrijgbaar (zich wenden tot Liesbeth Villa, tel. 016/32 33 32) en raadpleegbaar op de website van het instituut: <http://www.kuleuven.ac.be/hiva>.

B. Guy Van Gyes (HIVA)

Artikels in wetenschappelijke tijdschriften

- Van Gyes G. (1995), 'KB met appeal? De implementatie van het KB ter bescherming van werknemers tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk. Een verkennende rondvraag bij 68 Nederlandstalige bedrijven'. *Nieuwsbrief Steunpunt WAV*, jrg. 5, nr. 1, p. 117-120.
- Van Gyes G. (1996), 'Een beleg op Echernachse wijze (en het resultaat). Het KB over de sociale balans, getypeerd vanuit zijn context en historiek', *Nieuwsbrief Steunpunt WAV*, jrg. 6, nr. 4, p. 6-14.
- Van Gyes G. (1996). 'Klein, maar fijn? De sociale balans als instrument voor vakbondswerk rond tewerkstelling in de onderneming', *Nieuwsbrief Steunpunt WAV*, jrg. 6, nr. 4, p. 15-19.
- Van Gyes G., Billiet J. & De Witte H. (1999). 'Nuances van sociaal kapitaal. Een analyse voor het bewegingsmilieu van ACW-organisaties', *Tijdschrift voor sociologie*, jrg. 20, nr. 3/4, p. 531-554.

Boeken (incl. gepubliceerde onderzoeksrapporteringen met ISBN-nummer)

- Van Gyes G. & Van Meensel R. (1995), *De implementatie van het KB ter bescherming van werknemers tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk. Een verkennende rondvraag bij 68 Nederlandstalige bedrijven*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven, 121 p.
- Van Gyes G. & De Witte H. (1996), *Het draagvlak gefotografeerd: een enquête naar de collectieve identiteit bij leden, kernleden en beroepskrachten van het ACW en zijn deelorganisaties*, 2 dln., HIVA-K.U.Leuven, Leuven, 254 p. + bijlagen.
- Van Gyes G., De Witte H. & Pasture P. (red.) (te verschijnen), *Can class still unite? Trade unions, class solidarity and the differentiated workforce*, Avebury, Aldershot.

Artikels in of gedeelten van boeken

- Van Gyes G. & De Witte H. (1999). 'Conservatism and values: a confrontation of Middendorp with Schwartz and Triandis', in H. De Witte & P. Scheepers (red.), *Ideology in the Low Countries: Trends, Models and Lacunae*, Van Gorcum, Assen, p. 121-150.
- Van Gyes G. (te verschijnen), 'Introduction', in G. Van Gyes, H. De Witte & P. Pasture, *Can class still unite? Trade unions, class solidarity and the differentiated workforce*, Avebury, Aldershot.
- Van Gyes G., van der Hallen P. & De Witte H. (te verschijnen), 'Belgian trade unions in the nineties: Means strong today, strong in the future?', in R. Hoffman & J. Waddington, *Trade unions in Europe: Facing the challenges*, ETUI, Brussel.

Rapporten

- Van Gyes G., Frère J.-M., Bundervoet J. & van der Hallen P. (1994), *De ACV-Beroepscentrales, het betere werk? Een organisatiediagnose van de ACV-beroepswerking*, HIVA i.s.m. Departement Sociologie-K.U.Leuven, Leuven, 451 p. (intern rapport).

- Van Gyes G., Frère J.-M., Bundervoet J. & van der Hallen P. (1994), *De professionele actie van de ACV-Beroepscentrales: een organisatiediagnose. Syntheserapport*, HIVA i.s.m. Departement Sociologie-K.U.Leuven, Leuven, 103 p. (intern rapport, ook in het Frans beschikbaar).
- Van Gyes G. & Hooge J. (1996), *Bereik, kwaliteit en effectiviteit van de VDAB-beroepsopleiding voor werknemers (luik 1, deelrapport 2)*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven, 117 p. (intern rapport).
- Claeys C., Bollens J., Hooge J. & Van Gyes G. (1996), *Bereik, kwaliteit en effectiviteit van de VDAB-beroepsopleiding voor werklozen en werknemers (luik 1, synthese)*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven, 46 p. (intern rapport).

Artikels in beleidsgerichte tijdschriften

- Van Gyes G. & De Witte H. (1996), 'Het draagvlak gefotografeerd. Enquête naar de collectieve identiteit binnen de christelijke arbeidersbeweging', *Gids op maatschappelijk gebied*, jrg. 87, nr. 11, p. 895-924.
- Van Gyes G. (1996), Boekbespreking van 'A. Giddens (1994), *Beyond left and right: the future of radical politics*, Polity Press, Cambridge', *Samenleving en politiek*, jrg. 3, nr. 8, p. 46-47.
- Van Gyes G. (1997), 'Werken met andere regels, niet zonder – over Richard Freeman', *Samenleving en politiek*, jrg. 4, nr. 2, p. 28-31.
- Van Gyes G. (1999), 'Was het orkest goed? Kritische bespreking van de ACV-congrestekst 'basissyndicalisme'', *Gids op maatschappelijk gebied*, jrg. 90, nr. 2, p. 13-25.
- Billiet J., De Witte H. & Van Gyes G. (1999), 'ACW'ers zijn rijk! Participatie in de christelijke arbeidersbeweging als sociaal kapitaal', *Gids op maatschappelijk gebied*, jrg. 90, nr. 5, p. 4-17.

C. Hans Bruyninckx (HIVA)

Publicaties

Artikels en hoofdstukken in boeken

- Bruyninckx H. (1992), 'Internationale Conflicten en Milieudegradatie', *Noord Zuid Cahier*, jrg. 17, nr. 3, p. 75-94.
- Bruyninckx H. (1992), 'Internationale Conflicten en Milieudegradatie', *Cahiers Internationale Betrekkingen en Vredesonderzoek*, jrg. 10, nr. 3, p. 1-28.
- Bruyninckx H. & Lamborn A. (1995), 'The international Recognition of Slovenia and Croatia: a Comparative Analysis of German, French, British, and US Foreign Policy', *Georgetown Case Studies Series on Comparative Foreign Policy*.
- Assetto V. & Bruyninckx H. (1996), 'Environmental Security and Social Conflict: Implications of the Gabčíkovo/Nagymaros Barrage System for Hungarian-Slovak Relations', in G.H. Blake (ed.), *International Boundaries and Environmental Security*, Graham and Trotman, International Environmental Law and Policy Series, London.
- Bruyninckx H. (1997), 'Gezocht, arbeidsmarktmodel', *Nieuwsbrief Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming*, nr. 1.

Boeken en onderzoeksmonografieën

- Bruyninckx H., Sels L. & van der Hallen Peter (1990), *Onderzoek naar de interne organisatie van de werkloosheidsdiensten*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Bruyninckx H. & van der Hallen Peter (1992), *Vergelijkende studie van arbeidsorganisatie op overzetsdiensten op het kanaal*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Bruyninckx H. (1992), *De Amerikaanse verkiezingen*, Davidsfonds, Leuven.
- Bruyninckx H. (1996), *Employment and labor conditions in the elderly care*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Bruyninckx H. (1997), *Staat Amerika model? Het werkgelegenheidswonder kritisch onderzocht*, Steunpunt WAV-K.U.Leuven, Leuven.
- Bruyninckx H. (1998), *Environmental degradation and violent social conflict*, Duke University Press, Durham, NC.
- Bruyninckx H. (1998), *Duurzame ontwikkeling. Op zoek naar operationele definities en theoretische denkkaders*, Leuven.

Voorstellingen op wetenschappelijke bijeenkomsten

- Bruyninckx H. (1993), *Environmental security: An analysis of the conceptual problems defining the relationship between the environment and security*, Voorgesteld tijdens de 34th Annual Convention of the International Studies Association, Acapulco, Mexico.
- Bruyninckx H. (1994), *'Environmental security: A conceptual assessment'*, Voorgesteld tijdens de Second Conference of the European Peace Research Association, Budapest, Hungary.
- Assetto V. & Bruyninckx H. (1995), *Natural resources and transboundary conflicts*, Voorgesteld tijdens de Annual Conference of the International Society of Political Geography, Singapore.
- Assetto V. & Bruyninckx H. (1995), *Environmental conflict and state-society relations, Case study: The Gabcikovo/Nagyymaros Barrage System*, Voorgesteld tijdens de Annual Conference of the International Studies Association-West Meeting, Boulder, Colorado, USA.
- Bruyninckx H. (1997), *Arbeidsmarkt en sociaal-economische situatie in de Verenigde Staten*, Arbeidsmarkt-onderzoekersdag, 29 mei.
- Bruyninckx H. (1998), *The effectiveness of international regimes for sustainable development*, Voorgesteld tijdens de 38th Annual Convention of the International Studies Association, Minneapolis, USA.

9.2 Ethibel

Jan Vandenhove (Ethibel)

Publicaties

Boeken

- Boukaert L. & Vandenhove J. (1994), *Meer dan strategie? Sociale verantwoordelijkheid als bedrijfsfilosofie*, Acco, Leuven.
- Boukaert L. & Vandenhove J. (1996), *Het welzijn van de zorg. Over sociale verantwoordelijkheid en management*, Acco, Leuven.

Onderzoeksrapporten

- Vandenhove J. (1991), *Carrièreontwikkeling van mannelijke en vrouwelijke economen*, Departement Toegepaste Economische Wetenschappen-K.U.Leuven, Leuven.
- Bouckaert L & Vandenhove J. (1997), *Theorie en praktijk van sociale audit in de welzijnssector*, Centrum voor Economie en Ethiek-K.U.Leuven, Leuven.

Artikels

- Vandenhove J. (1994), 'La responsabilité sociale des entreprises', *Reflets & Perspectives de la vie économique*, n° 6, Wezembeek.
- Vandenhove J. (1994), 'Sociale verantwoordelijkheid van bedrijven', *Nieuwsbrief Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming*, nr. 1, Leuven.
- Bouckaert L. & Vandenhove J. (1998), 'Business ethics and the management of non profit institutions', *Journal of Business Ethics*, n° 17, Kluwer Academic Publishers.
- Peeters H. & Vandenhove J. (1999), 'Le système d'évaluation d'Ethibel', *Entreprise Ethique*, n° 10, Louvain-la-Neuve.

Andere relevante activiteiten

- 1997: Methodologische ondersteuning bij de uitvoering van een social audit bij Novo Nordisk (Denemarken).
- 1999-2000: Methodologische ondersteuning en externe verificatie van de sociale audit van drie invoegbedrijven (Duet – Gent, Opnieuw & Co – Turnhout, Brenco – Brussel).

B. Herwig Peeters (Ethibel)

Literatuurlijst

- Peeters H. (1996), 'Verantwoord anders ethisch beleggen: de visie van Ethibel vzw', in P. Blom, D. Coeckelbergh, J.-L. Duplat & H. Peeters, *Verantwoord anders ethisch beleggen binnen de Benelux. Over de reconstructie van de magische driehoek inzake sparen en beleggen tussen particulieren, banks, non-banks, non-profit en sociale economie*, Mys en Breesch uitgevers, Gent, p. 79-111.
- Peeters H. (1997), 'Het evaluatiemodel van Ethibel: de doorlichting van het sociaal bedrijfsbeleid', *Kader*, juli/december 1997, nr. 97, p. 16-23.
- Peeters H. (1997), 'Wie zijn de gebruikers van sociale audit. Tewerkstellings- en arbeidsfondsen, een oefening voor sociale auditors', in *Kader*, juli/december 1997, nr. 97, p. 41-46.
- Peeters H. (1997), 'Ethisch beleggen: geweten of gezond verstand?', in *Kultuurleven*, juli 1997, nr. 4, p. 44-47.
- Peeters H. (1999), *Sociaal-ethisch en ecologisch onderzoek ter versterking van economische-financiële analyses*, Bacob-symposium 2 december 1999, 4 p.
- Peeters H. & Vandenhove J. (1999), 'Le système d'évaluation d'Ethibel', in *Comment évaluer les performances éthiques des entreprises?*, De Boeck & Larcier, Brussel, april 1999, nr. 10, p. 25-37.
- Peeters H., 'Ethische beleggingsinfo. Trimestriële bijdrage', *Nieuwsbrief OEVER* (Overleg Ethisch VERmogensbeheer) sinds 1997, Samenstelling meerbladige 'Beleggingsinfomap' OEVER.

BIJLAGE

GEDETAILLEERD ONDERZOEKSVORSTEL

1. Situering van het onderzoeksvorstel

1.1 Sociale auditing als instrument voor maatschappelijk verantwoord ondernemen

Sociale auditing is een methodiek waarbij de sociaal-ethische prestaties van een bedrijf in kaart worden gebracht en niet zozeer de traditionele financieel-economische indicatoren die in een gebruikelijke audit centraal staan.¹ De maatschappelijke impact van een bedrijf wordt in dit proces geëvalueerd, gerapporteerd en bijgestuurd in functie van de doelstellingen die op dit vlak worden geformuleerd in samenwerking met de 'stakeholders' van het bedrijf. Stakeholders zijn alle personen of groepen die een belang hebben in de onderneming, die er een invloed op kunnen uitoefenen of die er de invloed van ondergaan. Inspelend op de wisselwerking van rechten en plichten tussen een bedrijf en de samenleving wordt ook wel gesproken over de 'maatschappelijke' aandeelhouders (Reynaert, 1998; Pearce, Raynard & Zadek, 1996).

In symbiose met de groeiende aandacht voor de sociaal-ethische verantwoordelijkheid van bedrijven, is recentelijk ook de belangstelling gegroeid voor de methodiek van sociale auditing (SustainAbility, 1999; WBCSD, 1998). Binnen de bedrijfswereld is een brede waaier van sociale-audittoepassingen ontstaan, gaande van een beperkte, interne evaluatie van een specifiek thema of initiatief tot en met een omvattende audit die de sociale en ecologische impact van een bedrijf zo volledig mogelijk in kaart brengt en dit geverifieerd door een onafhankelijke, derde partij. De resultaten van zulke audits worden ook op diverse wijze gecommuniceerd. Sommige doen zulke audit louter voor intern gebruik, andere bedrijven zorgen voor een ruime officiële verspreiding van het auditrapport. In een aantal bedrijfstoepassingen staat voornamelijk het meten en verifiëren voorop, primeert met andere woorden de accounting-aanpak. Andere ondernemingen zien zulke audit eerder als een managementinstrument om een aantal sterkten en zwakten van de eigen organisatie te identificeren. Meestal wordt dan een verband gelegd met een filosofie van integrale kwaliteitszorg (total quality management).

De aandacht voor het maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt door commentatoren gezocht in factoren zoals (Committee of Inquiry, 1999; SustainAbility, 1999; Palazzi & Starcher, z.d.):

- de versterkte macht van (grote) bedrijven: de vrije markt heeft zich de laatste decennia sterker en internationaler gemaakt. Daar tegenover staat de overheidsderegulering. Dit zou tot onzekerheid en wrevel bij de publieke opinie leiden tegenover deze voornamelijk multinationale bedrijven;
- de professionalisering van het maatschappelijk middenveld: de groei van belangengroepen (vooral nieuwe sociale bewegingen) zorgen er voor dat het doen en laten van bedrijven in heel de wereld wordt opgevolgd;

¹ Sociale auditing is eigenlijk een te enge benaming en legt eigenlijk te veel de nadruk op het meten en rapporteren van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Binnen de traditie zelf spreekt men vandaag meestal over 'social and ethical accounting, auditing and reporting'. Sociale auditing is evenwel de (voorlopig) gehanteerde term in Nederlandstalige publicaties.

- de om de hoek loerende media: de omvang en de snelheid van de mediabelangstelling zodat een bedrijf 'niks' ongestraft kan doen;
- een ander waardenbesef: het opduiken van de 'bewuste' consument; de manager met 'een geweten'; de investeerder die niet alleen financiële overwegingen laat meespelen (zie bv. de ethische beleggingsfondsen).

Sociale auditing wordt een centrale plaats toebedeeld in de huidige aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. Er wordt op gewezen dat 'anderen' (media, publieke opinie, belangengroepen) altijd met enige 'sceptis' tegenover een onderneming zullen staan die van zichzelf beweert dat ze inspanningen levert om sociaal-ethisch te ondernemen. 'Tell me' en 'Show me' zullen altijd een voorwaarde blijven om zulke inspanningen geloofwaardigheid te verlenen. Het instrument lijkt ook een geschikte methode te zijn om pro-actief en continu te werken aan de sociaal-ethische prestatie. Op deze wijze is het een verbeterinstrument vergelijkbaar met andere kwaliteitszorgprocedures. Ten slotte – en dit is waarschijnlijk het belangrijkste argument – is maatschappelijk verantwoord ondernemen een idee dat eerst binnen het bedrijf zelf moet worden 'verkoch't'. Sociale audit kan hier faciliterend werken: managers (en anderen in het bedrijf) wordt een referentiekader aangeboden om de risico's en de kansen van maatschappelijk verantwoord ondernemen in te schatten, om prioriteiten te stellen en onderbouwde keuzes te maken binnen deze beleidslijn.

1.2 Sociale auditing als nieuw terrein

In voornamelijk Scandinavische en Angelsaksische landen vinden we de bekendste voorbeelden en toepassingen in bedrijven terug. Internationaal bekend zijn de sociale audits van de Body Shop (UK), Ben&Jerry's (VS), VanCity (Canada), SBn Bank (Denemarken), Coloplast (Denemarken), Novo Nordisk (Denemarken), Skandia (Zweden), British Telecom (Groot-Brittannië), Shell (Nederland/Groot-Brittannië), Origin (Nederland). Internationaal vinden we een aantal organisaties terug die zich vanuit de filosofie van 'corporate social responsibility' concentreren op het systematiseren van de kennis en de verspreiding van informatie over sociale auditing. Het zijn dikwijls bedrijfscenakels zoals de World Business Council for Sustainable Development of het Social Venture Network. Binnen de advieswereld kan vooral het Institute for Social and Ethical Accountability worden genoemd.

In Vlaanderen ontgroeit de hele discussie rond 'maatschappelijk-verantwoord ondernemen' en 'sociale auditing' langzaam de kinderschoenen. Diverse fora van ondernemers (bv. binnen werkgeverorganisaties zoals VKW) besteden aandacht aan deze thematiek. Binnen de academische wereld bestaan er studiecentra voor bedrijfsethiek. In het kader van ethische beleggingsfondsen heeft Ethibel een omvattend evaluatie-instrument uitgewerkt waarmee het economisch, sociaal, milieu- en ethisch beleid doorgelicht wordt. Aan elk deelaspect van deze vier domeinen wordt een score toegekend aan de hand van een ijkingstabel, waarin nauwkeurig omschreven staat welke score overeenkomt met het effectieve performantieniveau van het bedrijf. Daardoor wordt het mogelijk een score per domein en een globale score te berekenen, wat de objectiviteit verhoogt en onderlinge vergelijkbaarheid tussen bedrijven mogelijk maakt. Vanuit de sociale economie is er belangstelling voor het onderwerp (Hefboom). De eerste boeken over sociale auditing in Vlaanderen zijn verschenen (Bouckaert & Vandenhove, 1997; Reynaert, 1998). Politieke partijen (bv. de SP in het Toekomstcontract) en andere belangenorganisaties (bv. de christelijke bediendevakbond LBC) lassen passages over sociale auditing in hun programma's in. Concrete totaalprojecten gebaseerd op de sociale-auditfilosofie vinden we evenwel (nog) niet direct terug in de Vlaamse bedrijfswereld.

Binnen het beleidsdomein van de VIONA-oproep kunnen als het aanknopingspunt voor het maatschappelijk-verantwoord ondernemen de betreffende passages in de beleidsbrief van minister Landuyt dienen. De thematiek van maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt er geplaatst binnen het bredere debat van duurzame ontwikkeling. De beleidsbrief schuift in het streven naar duurzame ontwikkeling het zogenaamde Jazz-scenario naar voor: *"Hierin zouden verschillende actoren samen oplossingen zoeken om tot een duurzame ontwikkeling te komen. NGO's, overheid, bedrijven, vakbonden, de financiële wereld en de consument zullen hierbij als een goede jazz-band in een dynamische en creatieve interactie de gewenste ontwikkeling tot stand brengen. Transparantie en dialoog vormen in dit scenario de kritische succesfactoren."* Iets verderop wordt in deze gedachtegang sociale auditing als instrument naar voor geschoven: *"Het is belangrijk dat verantwoord ondernemerschap diep geworteld wordt en dat er een focus is op de kwaliteit van de dialoog en op het leerproces als basis van verandering. Social auditing is hierbij een uitstekend instrument"* (Beleidsbrief Landuyt, p. 73-74).

1.3 Onzekerheid en onduidelijkheid wegnemen door systematische evaluatie

Mede door deze beleidsaanzetten lijkt sociale auditing als onderdeel van maatschappelijk verantwoord ondernemen en duurzame ontwikkeling zich stilaan tot een actieterrein te ontwikkelen in Vlaanderen. Het is evenwel een nieuw terrein. Er heerst door deze nieuwigheid onzekerheid en onduidelijk over diverse aspecten van dit instrumentarium. Een vakbondsman verwoordde het recentelijk nog kernachtig als volgt: "Wij zijn voorzichtig met de zogenaamde 'toenemende belangstelling' voor de sociale audit in het bedrijfsleven. Steeds worden dezelfde bedrijven opgevoerd..." (Ameel, 1999, 182). Deze vraagtekens zijn mede ingegeven door het gegeven dat deze techniek gegroeid is in landen met een andere institutionele structuur als België en met een andere inbedding van de ondernemingswereld in de samenleving. Ons land kent wel de sociale balans en Frankrijk 'le bilan social', voortrekkers in het hier van toepassing zijnde sociale-auditdenken situeren zich evenwel voornamelijk in een Angelsaksische of Scandinavische context. Bovendien is het idee van sociale auditing niet zozeer een pasklaar 'koop het en pas het toe' instrument, het is eerder paradigmatisch van aard en in die zin vergelijkbaar met het principe van integrale kwaliteitszorg (Total Quality Management): het is een geheel van verschillende technieken en praktijken (standaarden, analytische werkinstrumenten, best-practices, ...) waar wel een reeks van dezelfde principes aan ten grondslag liggen.

De benadering uitbouwen tot een werkbaar managementconcept binnen een Vlaamse context is de uitdaging. Wat zijn de sterke en zwakke punten van het instrumentarium? Waar zitten de kansen en de bedreigingen? Waarvoor is het nuttig? Aan welke behoeften kan het beantwoorden? Op deze vragen systematisch en stapsgewijs antwoorden zoeken via een uitgebouwd en stelselmatig evaluatieonderzoek is het opzet van het voorliggende onderzoeksproject.

2. Concretisering van het onderzoeksvoorstel

Het onderzoeksopzet is dus een systematische evaluatie te maken van doel, proces en resultaten van instrumenten die behoren tot het sociale-auditdomein, en dit ter beoordeling en verbetering van deze instrumenten, zodat de bruikbaarheid en toepasbaarheid van deze instrumenten binnen het sociale-auditprincipe wordt verhoogd in Vlaanderen.² De geplande evaluatie moet daarbij aan drie doelstellingen

² De omschrijving is naar analogie met een gebruikelijke definitie van 'Utilization-Focused Program Evaluation' (Patton, 1997, 23).

tegemoetkomen. (a) Er moet rekening worden gehouden met de institutionele specificiteit van Vlaanderen. (b) De gebruikersfocus moet bij deze evaluatie voorop staan. (c) Toekomstige rol en positie van de overheid wordt stelselmatig mee opgenomen in de evaluatie. Via respectievelijk een institutionele behoefteanalyse, een sterkte-zwakteanalyse van diverse gebruikersopties en het formuleren van beleidsaanbevelingen over de overheidsrol wordt met deze doelstellingen rekening gehouden in het onderzoeksontwerp.

2.1 Conceptueel vertrekpunt

Het conceptueel vertrekpunt is de maatschappelijke verantwoordelijkheid van ondernemingen. Een recente definitie formuleert dit concept als volgt: "Corporate social responsibility is the commitment of business to contribute to sustainable economic development, working with employees, their families and the local community and society at large to improve their quality of life" (WBCSD, 2000, 10). Het wordt naast de eerste verantwoordelijkheid van bedrijven geplaatst (de financiële verantwoordelijkheid van 'winst te maken' om te overleven). De bijhorende gedachte van duurzaamheid is simpel: ondernemingen moeten op een duurzame manier rekening houden met de 'anderen' in de samenleving, anders zullen op termijn die anderen de duurzaamheid van deze ondernemingen in vraag stellen (de winst en de vrijheid van handelen die zulke ondernemingen hebben).

Zulk maatschappelijk verantwoord ondernemen kan vervolgens in een aantal deeldomeinen naar soort stakeholders worden opgedeeld (zie tabel). We voegen er telkens ter illustratie de principes aan toe die Social Venture Network gebruikt om het domein sociaal-ethisch te omschrijven.

Schema: Domeinen van maatschappelijk verantwoord ondernemen naar soort stakeholders

Stakeholder	Principeomschrijving van het Social Venture Network
Werknemers	The company engages in human resource management practices that promote personal and professional employee development, diversity at all levels, and empowerment. The company regards employees as valued partners in the business, respecting their right to fair labor practices, competitive wages and benefits, and a safe, harassment-free family-friendly work environment.
Bedrijfsrelaties	The company is fair and honest with business partners, including suppliers, distributors, licensees and agents. The company promotes and monitors the corporate social responsibility of business partners.
Consumenten	The company identifies and responds to the needs, desires, and rights of its customers and ultimate consumers. It strives to provide the highest levels of product and services value, including a strong commitment to integrity, customer satisfaction and safety.
Gemeenschap	The company fosters an open relationship with the community in which it operates that is sensitive to the community's culture and needs. The company plays a proactive, cooperative and where appropriate, collaborative role in making the community a better place to live and conduct business.
Milieu	The company strives to protect and restore the environment and promote sustainable development with products, processes, services and other activities. It is committed to minimizing use of energy and natural resources and decreasing waste and harmful emissions. The company integrates these considerations into day-to-day management decisions.

Binnen een internationale context kan aan deze opdeling nog het aspect van mensenrechten worden toegevoegd.

Sociale auditing is de systematische manier om deze aspecten op te volgen en bij te sturen. Het gaat er om als onderneming na te denken over de sociale en maatschappelijke bedrijfsdoelstellingen; via dialoog daarrond de verwachtingen en meningen van verschillende stakeholders mee in op te nemen; en tenslotte het presteren als onderneming op dit vlak te meten, evalueren, bij te sturen en te rapporteren. Zoals al gesteld, zijn binnen deze stroming van sociale auditing een reeks instrumenten ontwikkeld en/of aangepast. Eén geteste en overkoepelende set van regels en standaarden is niet beschikbaar. In bijlage geven we een (niet-exhaustief) overzicht van mogelijke instrumenten. Het gaat zowel om charters die louter principes opsommen, om geaccrediteerde labels (meestal voor één van de deeldomeinen), beste-praktijkvoorbeelden, prijskampen en reputatierangschikkingen, analytische werkinstrumenten en procesgerichte standaarden.

2.2 Methodologische uitbouw

Vanuit het geformuleerde opzet en bijhorende doelstellingen wordt het onderzoek opgevat in drie stappen.

2.2.1 Behoefteanalyse bij stakeholders (op macroniveau)

In de eerste plaats wordt ruimte ingelast voor een behoefteanalyse bij het brede veld van 'stakeholders' op macrovlak in Vlaanderen.³ Het algemene ontwikkelingsstadium van het sociale-auditdomein met de bijhorende vragen en onzekerheid dat dit oplevert en de noodzaak tot vertaling naar een Vlaamse institutionele context, maken het volgens ons noodzakelijk dat zulke onderzoeksstap wordt ingelast.

Vertegenwoordigers van werkgeverorganisaties, vakbonden, consumentenorganisaties, milieubewegingen, Derde-Wereld-organisaties, mensenrechtenorganisaties, vrouwenorganisaties, welzijnsorganisaties, en de zogenaamde 'derden' worden uitgenodigd voor een focus-groepbijeenkomst. Per onderscheiden stakeholdergroep zouden we zulke focusgroep organiseren. In totaal gaat het dus om vijf van zulke bijeenkomsten. Bovendien zouden we ook één focusgroep naar de bedrijfswereld toe organiseren. Telkens worden zes à twaalf personen uitgenodigd. In deze bijeenkomsten zal dus het identificeren en het afwegen van behoeften die de verschillende stakeholderorganisaties in verband met maatschappelijk verantwoord ondernemen en sociale auditing hebben worden in kaart gebracht. Daarbij zal enerzijds tijd en ruimte moeten worden ingelast voor een verdere introductie in de thematiek van sociale auditing, gezien het innovatief karakter van het thema. Anderzijds zal gebruik worden gemaakt van brainstormtechnieken om deze behoeftebevraging te systematiseren (naar analogie met technieken om de perceptuele ruimte van consumenten te structureren). De groepsgewijze bevraging wordt enerzijds gezien als een kostenbesparing, maar wordt anderzijds ook nodig geacht om via de interactie tussen de groepsleden voldoende denkdynamiek rond het thema te creëren.

2.2.2 Evaluatie van bestaande instrumenten

Met de resultaten van deze behoefteanalyse als richtinggevende leidraden, worden vervolgens de bestaande instrumenten die onder de brede noemer van sociale auditing vallen, aan een evaluatie onderworpen. Daarvoor wordt enerzijds gebruik gemaakt van literatuur- en documentenonderzoek en wordt anderzijds een reeks van diepte-interviews gevoerd met 'bevoorrechte getuigen', in eerste instantie van bedrijven die ervaring hebben met het gebruik van de instrumenten, in tweede instantie van organisaties die

³ Zie over dit soort van behoefteanalyse in het algemeen: McKillip, 1987.

zulk instrument propageren. Met de macro-behoefteanalyse als referentiekader wordt gepeild naar de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen van de diverse instrumenten binnen het kader van sociale auditing. In onderstaande tabel presenteren we een eerste reeks van vragen die in zulke evaluatie aan bod moeten komen.

Schema: Evaluatieve vragen over de instrumenten (eerste reeks)

Doelstellingen	Wat beoogt het instrument? Wat zijn de formele doelstellingen? Wat zijn de belangrijkste doelen? Hoe wordt er voor gezorgd dat deze doelstellingen worden gehaald? Hoe wordt bepaald dat deze doelstellingen worden gehaald? Welke methoden worden gehanteerd om deze effectiviteit na te kijken?
Geschiedenis	Hoe lang bestaat het instrument? Hoe is het gegroeid? Kent het een stijgend of dalend succes? Waarom?
Gebruikers	Welke bedrijven gebruiken het instrument? Waarom doen ze dit? Hebben deze bedrijven bepaalde kenmerken?
Organisatie	Wat voor organisatie en administratie is er nodig om het instrument te gebruiken? Wat kost het? Hoe wordt het gefinancierd? Waar stellen zich organisatorische knelpunten of weerstanden? Wat is de rol en de plaats van externe begeleiders? Wat biedt de organisatie die het instrument propageert, aan van producten en diensten?
Proces	Wat moet er allemaal worden gedaan bij het gebruik? Om wat type activiteiten gaat het? Hoeveel tijd kost het? Wat is de planning?
Resultaten	Welke resultaten levert het gebruik op? Verwachte, onverwachte, directe, indirecte, op korte en lange termijn?

Bij deze instrumentenevaluatie zal bijzondere aandacht worden besteed aan:

- een evaluatie van de inspanningen die nodig zijn als een bedrijf het wil toepassen;
- een contrastanalyse tussen de ambities die rond zulk instrumentarium zweven en de werkelijke draagkracht in de praktijk;
- het contingentieperspectief: het gaat niet om de zoektocht naar de enig, ware methode van sociale auditing, maar om wat in welke bedrijfssituatie nuttig en toepasbaar is. Er wordt dus getracht om gebruikersscenario's samen te stellen: de formulering van een plausibele en mogelijke toepassing van een instrument in het kader van sociale auditing aan de hand van de bepaling van kritische factoren die zulke mogelijkheid determineren.

In totaal worden voor deze methodologische stap een veertig à vijftig diepte-interviews gepland.

2.2.3 Formuleren van beleidsaanbevelingen door te kijken naar vergelijkbare beleidsthema's

Ten slotte wordt in het onderzoek gefocust op de mogelijke rol die de overheid in de verspreiding van sociale auditing binnen de Vlaamse bedrijfswereld kan spelen. Uiteraard zal deze overheidsrol al een aandachtspunt zijn dat in de twee, vorige onderzoeksstappen zal mee worden opgenomen. Nut en noodzaak van volgende vormen van overheidsoptreden zullen evenwel bijkomend worden afgetoetst door middel van een casematige match-to-match vergelijking met gelijkaardige beleidsinitiatieven (zie tabel).

Voor deze vergelijkingen wordt beroep gedaan op bestaande (wetenschappelijke) bronnen en de consultatie van gevestigde observatoren van het betreffende beleidsveld.

Schema: Typen van overheidsoptreden

Type	Omschrijving	Vergelijkbaar beleidsinitiatief
Steun aan zelfinitiatief en vrijwillige acties	Financiële steun aan initiatieven die uit het veld komen	Centra voor Kwaliteitszorg
Vorming, training en begeleiding	Overheid speelt een educatieve rol	Cel Positieve Acties Gelijkekansenbeleid; Centrum voor Racismebestrijding
Het goede voorbeeld	Overheid past sociale auditing zelf toe	Gelijkekansenambtenaren, Ombudsdiensten
Contracten	Akkoorden worden afgesloten ter bevordering	Milieuconvenant
Subsidies	Subsidies worden aangewend om gewenst gedrag te stimuleren	Vlaamse expansiesteun
Belastingvoordelen	Bedrijven die meestappen krijgen belastingvoordeel	Tewerkstellingsmaatregelen met RSZ-vermindering
Certiëring van begeleidende organisaties	Bepaalde instrumenten en promotende instanties krijgen een certificaat	Bedrijfsrevisoren
Certificaat aan bedrijven	Een sociaal-ethisch label vanuit de overheid	Optreden economische inspectie
Unilateraal regulerend optreden	De overheid verplicht een aantal zaken i.v.m. sociale auditing	Sociale balans

2.2.4 Eindrapportering

Vertrekkende vanuit de behoefteanalyse wordt in het eindrapport dus een sterkte-zwakteanalyse gemaakt van bestaande toepassingen uit het veld van de sociale auditing. Binnen de eindrapportering zal daarbij in een eerste deel aandacht uitgaan naar mogelijke gebruikersscenario's voor bedrijven en in een tweede deel via vergelijkingen met bestaande beleidsinitiatieven aanbevelingen worden gedaan op welke wijze de overheid rond dit idee van sociale auditing rollen kan vervullen.

Appendix

Niet-exhaustieve lijst van te bestuderen instrumenten (alfabetisch gerangschikt)

Benaming instrument	Omschrijving instrument
Accountability 1000 (AA 1000)	Recent uitgewerkte proces-standaard gericht op de kwaliteitsbewaking van sociaal-ethische accounting, auditing en rapportage Institute of Social and Ethical AccountAbility
Balanced Scorecard	Een managementraamwerk voor prestatiemeting waarbij enerzijds een balans wordt gezocht tussen korte en lange termijn indicatoren en anderzijds tussen prestatie-indicatoren uit verschillende invalshoeken (klant, aandeelhouder, bedrijfsprocessen en innovatief vermogen)
Belgisch netwerk van ondernemingen voor sociale cohesie	Het netwerk heeft als doelstelling de verhoogde participatie en integratie van risicogroepen op de arbeidsmarkt. Het is een afgeleide van de European Business Network for Social Cohesion
Best to work for ...	Diverse media publiceren lijsten, waarbij het sociaal imago van bedrijven tegenover mekaar worden afgewogen via het opvragen van 'hitlijsten' bij bevoorrechte getuigen
Caux Round Table Principles for Business	Ethische code voor zakendoen, opgesteld door een cenakel van vroegere en huidige managers van multinationals
Copenhagen Charter	Een managementgids voor 'stakeholder reporting'; opgesteld door Ernst&Young, KPMG en PriceWaterhouseCoopers (Deense afdelingen)
EFQM business excellence model	Kwaliteitsmodel dat vertrekt vanuit een stakeholdermodel. Het reikt criteria aan om tot verbeteracties over te gaan. Benchmarken is een belangrijk aspect. Aan het model zijn ook 'awards' gekoppeld die door de European Foundation for Quality Management worden uitgereikt. Diverse Belgische bedrijven zijn lid van deze organisatie.
EMAS en SMAS	Eco-Management and Audit Schema (EMAS) is ontworpen door de Europese commissie als regulerend instrument om bedrijven hun milieuprestaties te managen en te verbeteren. Momenteel wordt door de organisatie 'European Partners for Environment' gewerkt aan een herwerking en uitbreiding van EMAS tot een Sustainable Management and Audit Instrument (SMAI).
Ethibel-label	In het kader van ethische beleggingsfondsen heeft Ethibel een omvattend evaluatie-instrument uitgewerkt waarmee het economisch, sociaal, milieuen ethisch beleid doorgelicht wordt.
Ethical Account Statement	Instrument ontworpen door de Copenhagen Business School om de sociale auditing van de SBn Bank te rapporteren.
EthicScan	Canadese organisatie die op grote schaal producten en diensten 'ethisch' doorlicht ten behoeve van de consument
Ethische codes ondernemen	Een reeks internationale instanties hebben zulke ethische codes ontwikkeld (Europees Parlement, OESO, Internationale Kamer van Koophandel)
Global Reporting Initiative's Sustainability Reporting Guidelines	Richtlijnen voor accounting en rapportering op basis van een dialoog met diverse stakeholders
Human Capital Index	72 vragen over het gevoerde personeelsbeleid worden in een kwaliteitsindex samengevat. Uitgewerkt door het adviesbureau Watson Wyatt
Human Rights Principles for Companies	Op basis van bestaand internationaal recht (i.h.b. de UNO Verklaring over de Rechten van de Mens en OESO-richtlijnen voor multinationals) zijn een aantal minimumprincipes opgesteld door Amnesty International
Investors in People	Een certificaat om het personeelsbeleid te verbeteren. De klemtoon ligt op de inspanningen die worden geleverd voor de opleiding en de ontwikkeling van de werknemers. Van Britse oorsprong, alhoewel ook in België actieve bedrijven het certificaat hebben (bv. Holiday Inn)

Benaming instrument	Omschrijving instrument
Intellectual Capital Accounts	Diverse vormen van ondernemingskapitaal worden in dit soort auditrapport opgenomen (intellectueel, menselijk, sociaal, ecologisch, organisatorisch, structureel en financieel kapitaal). Skandia, Zweden is het bedrijfsvoorbeeld.
ISO 14001	Instrument voor kwaliteitscontrole op milieuvlak, nieuw onderdeel van de bekende ISO-normen
Ken- en stuurgetallen personeelsmanagement	Diverse handboeken met bijhorende instrumenten om de performantie van het personeelsbeleid te verbeteren, o.a. met aandacht voor de kwaliteit van de arbeid (bv. het WEBA-instrument).
London Benchmarking Group	Een meetinstrument voor de 'community involvement' van bedrijven. Corporate Citizenship Company
Managementinstrumenten gehanteerd door consultancybureaus voor stakeholderdialog, social impact assessment, social risk screening, reputational assurance	Arthur D. Little, PriceWaterhouseCooper, KPMG, Anderson Consulting, Ernst&Young
Positieve actieplannen Belgische gelijk-kansenbeleid	Binnen deze plannen wordt aandacht besteed aan het monitoren en verbeteren van een gelijke-kansenbeleid (i.h.b. vrouwen) door ondernemingen. Federale administratie van Tewerkstelling en Arbeid (vroegere cel Positieve Acties)
Prijzen Sociale economie	Jaarlijks worden door Hefboom prijzen toegekend in de breder sfeer van de sociale economie
Principles of Corporate Community Investment	Brits referentiekader voor beoordeling en verbetering van gemeenschapsprogramma's opgezet door bedrijven. Business in the Community
Sociaal jaarverslag	Diverse ondernemingen publiceren elk jaar zulk verslag (bv. BBL)
Social Accountability (SA 8000)	Ethische standaard en label voor internationale arbeidsrechten (gebaseerd op de ILO-verdragen) van de Council on Economic Priorities Accreditation Agency (CEPAA). Er zijn overigens nog een reeks andere van zulke internationale sociale labels (Rugmark, Fair Trade, Forest Stewardship Council, ...)
Sociale balans	Wettelijk voorzien en publieke jaarlijkse 'rekening' met een beperkt aantal indicatoren over personeel en gevoerd personeelsbeleid. Nationale Bank van België
Sunshine Standards	Opsomming van onderwerpen die in een sociaal-auditrapport moeten worden opgenomen, uitgewerkt door de Amerikaanse non-profitorganisatie Stakeholder Alliance.
SVN Standards of Corporate Social Responsibility	Een vorig jaar verschenen compendium van strategieën en technieken om het maatschappelijk verantwoord presteren van een onderneming te verbeteren door Social Venture Network (een internationaal netwerk van bedrijven dat zichzelf omschrijft als "dedicated to the proposition that business can be a potent force for solving social problems). Ecover en Imagine zijn Belgische bedrijven die tot het netwerk behoren.

Gehanteerde literatuur bij het voorstel

- AccountAbility (1999), *AA 1000 Framework: standard, guidelines and professional qualification*. AccountAbility, Londen.
- Ameel D. (1998), 'Werknemersparticipatie - financiële participatie - participeren in sociale audit', *Tegenspraak-cahier*, nr. 19, p. 172-198.
- Boselie P. & Paauwe J. (2000), 'Hoe effectief is P&O?', *Gids voor personeelsmanagement*, jrg. 79, nr. 1, p. 38-41.
- Bouckaert L. & Vandenhove J. (1997), *Theorie en praktijk van sociale audit in de welzijnssector. Een bedrijfsethische benadering van kwaliteitszorg*, K.U.Leuven, Leuven.
- Cole E. & Scott R. (red.) (2000), *The quality movement and organization theory*, Sage, Thousand Oaks.
- Committee of Inquiry (1999), *A new Vision for Business: inquiry report*, Business in Community, Londen.
- Diller J. (1999), 'A social conscience in the global marketplace? Labour dimensions of codes of conduct, social labelling and investor initiatives', *International Labour Review*, vol. 138, n° 2, p. 99-129.
- Dow W. & Crowe R. (1999), *What social auditing can do for voluntary organizations*, Research paper. Volunteer Vancouver, Vancouver.
- Fombrun C.J. (1998), 'Indices of corporate reputation: An analysis of media rankings and social monitors' ratings', *Corporate Reputation Review*, vol. 1, n° 4, p. 327-340.
- Gooddel E. (red.) (1999), *Social venture network standards of corporate social responsibility*, Social Venture Network, San Francisco.
- Jorissen A. & Bruggeman W. (red.) (1999), *De Balanced Scorecard in de praktijk: leidraad voor strategische prestatiemeting*, Maklu, Antwerpen.
- Khoury G., Rostami J. & Turnbull P.L. (1999), *Corporate social responsibility: Turning words into action*, The Conference Board of Canada, z.p.
- Mckillip J. (1986), *Needs analysis. Tools for the Human Services and Education*, Applied Social Research Methods Series, v. 10. Sage, Newbury Park.
- NVK (1997), 'Sociale audit: belemmering of buitenkans', Speciaal nummer *Kader* (nr. 97).
- Patton M.Q. (1997), *Utilization-focused Evaluation*. Sage, Thousand Oaks.
- Pearce J., Raynard P. & Zadek S. (1997), *Social auditing for small organizations: the workbook*, New economics foundation, Londen.
- Pfeffer J. (1997), 'Pitfalls on the road to measurement: the dangerous liaison of human resources with the ideas of accounting and finance', *Human Resource Management*, vol. 36, n° 3, p. 357-365.
- Preskill H. & Torres R.T. (1999), *Evaluative inquiry for learning in organizations*, Sage, Thousand Oaks.
- Reynaert E. (1998), *Handleiding sociale auditing: een stapsgewijze ontwikkeling naar duurzaam ondernemen*, Acco, Leuven.
- Special Research Forum on Stakeholders, Social Responsibility and Performance (1999), *The Academy of Management Journal*, vol. 42, n° 5.
- Stecher B.M. & Davis W.A. (1987), *How to focus an evaluation*, Sage, Newbury Park.
- SustainAbility (1999), *The social reporting report*, SustainAbility, Londen.
- Van den Berge A., De Boer A. & Klootwijk J. (1996), *Werkboek conferenties: concepten en recepten voor werkconferenties als veranderingsinstrument*, De Tijdstroom, Utrecht.
- World Business Council for Sustainable Development (1998), *Corporate social responsibility: meeting changing expectations*, WBSCD, Genève.
- World Business Council for Sustainable Development (2000), *Corporate social responsibility: making good business sense*, WBSCD, Genève.